

8. Katsunori Kai. Euthanasia and Death with Dignity in Japanese Law. *Waseda Bulletin of Comparative Law*. Vol. 27. 2010. URL: <https://www.waseda.jp/foiaw/icl/assets/uploads/2014/05/A02859211-00-000270001.pdf> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
9. Kenzo Hamano. Should Euthanasia be Legalized in Japan? *The Importance of the Attitude Towards Life*. URL: <https://www.eubios.info/ABC4/abc4110.htm> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
10. McDougall Jennifer Fecio. Gorman Martha. *Euthanasia: A Reference Handbook*. Santa Barbara: ABC-CLIO. 2008. 270 p.
11. Miki Hayashi, Toshinori Kitamura. Euthanasia trials in Japan: Implications for legal and medical practice. *International Journal of Law and Psychiatry*. № 25. 2002. P. 557–571. URL: <https://www.sciencedirect.com/journal/international-journal-of-law-and-psychiatry/vol/25/issue/6> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
12. New law enables South Koreans to “die well”. *The Straits Times*. 2016-01-28. Retrieved 29 January 2016. <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/new-law-enables-south-koreans-to-die-well> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
13. Ock-Joo Kim, Yoon Hyung Park, Byung Gee Hyun. Development of the codes and guidelines of medical ethics in Korea. *J Korean Med Assoc*. 2017. Jan. № 60 (1). P. 8–17. URL: <https://www.jkma.org/search.php?where=aview&id=10.5124/jkma.2017.60.1.8&code=0119JKMA&mode=FULL>.
14. Ole Doering. Euthanasia, and the Meaning of Death and Dying: A Confucian Inspiration for Today's Medical Ethics. 2001. |URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/1f3f/a32d070818eb636a0be4f261eb69a24a314a.pdf> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
15. Roy W Perrett. Buddhism, euthanasia and the sanctity of life. *Journal of Medical Ethics*. 1996. № 22. P. 309–313 <http://buddhism.lib.ntu.edu.tw/FULLTEXT/JR-ADM/perrett.htm> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
16. South Korea Authorizes Country's First Mercy Killing. URL: <https://www.fastcase.com/blog/south-korea-authorizes-coutrys-first-mercy-killing/> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
17. Susan M. Wolf. Holding the Line on Euthanasia. *The Hastings Center Report*. 19:1. 1989. P. 13–15.
18. Tanya Thomas. Euthanasia Legal for the Terminally Ill In S. Korea Now. *Med India*. Retrieved 15 July 2010. URL: <https://www.medindia.net/news/euthanasia-legal-for-the-terminally-ill-in-skorea-now-71327-1.htm> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
19. Attitudes of Cancer Patients, Family Caregivers, Physicians, and the General Population toward Modes of Death. Comparison of attitudes towards five end-of-life care interventions (active pain control, withdrawal of futile life-sustaining treatment, passive euthanasia, active euthanasia and physician-assisted suicide): a multicentred cross-sectional survey of Korean patients with cancer, their family caregivers, physicians and the general Korean population / Young Ho Yun, Kyoung-Nam Kim, in-Ah Sim, Shin Hye Yoo, Miso Kim, Young Ae Kim, Beo Deul Kang, Hyun-Jeong Shim, Eun-Kee Song, Jung Hun Kang, Jung Hye Kwon, Jung Lim Lee, Eun Mi Nam, Chi Hoon Maeng, Eun Joo Kang, Young Rok Do, Yoon Seok Choi, and Kyung Hae Jung. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6144336/> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
20. Евтаназія. Основні знання сучасної термінології. Jiyukisma. 2007. С. 951, 953. (安楽死". 現代用語の基礎知識. 自由国民社. 2007.)
21. Етика в медичній сфері. URL: <http://kams.or.kr/webzine/14vol55/sub01.php> (дата звернення: 21.05.2019 р.).
22. Словник української мови: в 11 томах. Том 2. 1971. С. 453. URL: <http://sum.in.ua/s/evfemizm> (дата звернення: 21.05.2019 р.).

УДК 347.94

ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

GROUNDS FOR DISMISSAL OF PROOF IN UKRAINE'S CIVIL JUSTICE: NEW TRENDS

Керноз Н.С.,

старший викладач кафедри цивільного,
господарського права та процесу

Чернігівського національного технологічного університету

Пророченко В.В.,

студент юридичного факультету

Чернігівського національного технологічного університету

Статтю присвячено аналізу підстав звільнення від доказування в цивільному судочинстві України. Автори звертають увагу на те, що конституційне реформування системи судустрою та правосуддя в Україні 2016 р. викликало необхідність унесення суттєвих змін до національного судочинства щодо нового законодавчого закріплення підстав звільнення від доказування, зокрема безспірних фактів як обставин, які визнаються учасниками справи та преюдиційних обставин, які мали важливе значення, оскільки були пов'язані з одним із наслідків набрання рішенням суду законної сили. Здійснено порівняльний аналіз правового регулювання підстав звільнення від доказування за цивільним процесуальним законодавством України до та після 15.12.2017 р. Автори доходять висновку, що з точки зору стадійності процесу, посилаючись на преюдиційні обставини не завжди були доцільні, так як у разі скасування судового рішення, яке їх встановлювало, виникають підстави для перегляду за нововиявленими обставинами всіх тих судових рішень, які їх використали відповідно до пункту третього частини другої статті 423 Цивільного процесуального кодексу України 2017 р. Автори наголошують, що правова регламентація підстав звільнення від доказування в оновленому цивільному процесуальному законодавстві України зазнала суттєвих змін порівняно з їх регламентацією до 15.12.2017 р., але кількість підстав звільнення від доказування залишилася незмінною. У приписах статті 82 Цивільного процесуального кодексу України 2017 р. законодавчо закріплено вісім частин на відміну від чотирьох частин, які були в аналогічній попередній статті 61. Удосконалено законодавчу регламентацію процедури відмови від обставин, які були визнані учасниками справи. Законодавчо суперечливо виписані преюдиційні обставини. Відсутнє законодавче закріплення преюдиційності як вагомого наслідку набрання рішенням суду законної сили. Для вдосконалення чинного Цивільного процесуального кодексу України авторами запропоновані зміни до статей 21, 82, 263.

Ключові слова: докази, доказування, підстави звільнення від доказування, безспірні факти, преюдиційні (преюдиціальні) обставини, преюдиція, преюдиційність, цивільне судочинство.

The article is devoted to the analysis of the grounds for dismissal of proof in civil justice of Ukraine. The authors draw attention to the fact that the constitutional reform of the judiciary and justice system in Ukraine in 2016 caused the necessity of significant changes in the national legal proceedings regarding the new legislative consolidation of the grounds for dismissal of proof, in particular, the uncontroversial facts as

circumstances recognized by the parties to the case and the prejudicial circumstances that had important because they were related to one of the consequences entry of the court decision into legal force. A comparative analysis of the legal regulation of the grounds for dismissal of proof of civil procedural legislation of Ukraine before and after 15.12.2017 is carried out. The authors conclude that, from the standpoint of the stages of the process, reference to prejudicial circumstances was not always appropriate, since in the event of the cancellation of a court decision, that set them, there are grounds for reviewing the newly discovered circumstances of all those court decisions that were used in accordance with paragraph third part two of Article 423 of the Civil Procedural Code of Ukraine 2017. The authors emphasize that the legal regulation of the grounds for exemption from for dismissal of proof in the updated civil procedural law of Ukraine for new significant changes compared to their regulations until 15.12.2017, but the number of reasons for exemption from proof remained unchanged. The prescriptions of Article 82 of the Civil Procedural Code of Ukraine 2017 legally secured eight parts, unlike the four parts that were in the same preliminary Article 61. The improved legal regulation of the procedure for the refusal to acknowledge the circumstances, that were recognized by the parties to the case. Legislative contradictory written prejudicial circumstances. There is no legislative consolidation of the prejudicialness, as a significant consequence entry of the court decision into legal force. The authors proposed changes to Articles 21, 82, 263 to improve the existing Civil Procedure Code of Ukraine.

Key words: evidence, proof, grounds for dismissal of proof, uncontroversial facts, prejudicial circumstances, prejudice, prejudicialness, civil justice.

Постановка проблеми. Конвенційний принцип неприпустимості зловживання правом убачається в конституційних положеннях статей 23, 41, 42 і 68 Основного Закону України, згідно з якими здійснення прав і свобод людини не повинно порушувати права і свободи інших осіб.

Європейські конвенційні стандарти правосуддя: справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення судових справ – стали завданнями національного судочинства. Досягнення обумовленої даними завданнями мети (ефективного захисту порушених чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів учасників процесуальних правовідносин) стане можливим за умов: 1) повного та всебічного з'ясування обставин, що мають значення для справи; 2) доведеності цих обставин, через підтвердження доказами, які були належно досліджені в судовому засіданні; 3) відповідності висновків, викладених у судовому рішенні, дійсним обставинам справи; 4) правильного застосування норм матеріального права та 5) дотримання норм процесуального права.

Конституційне реформування 2016 р. щодо правосуддя в Україні викликало необхідність суттєвих змін у національному судочинстві щодо нової законодавчої регламентації підстав звільнення від доказування, зокрема преюдиційних обставин; безспірних фактів як обставин, які визнаються учасниками справи, та преюдиційних фактів (обставин), які мали важливе значення, оскільки були пов'язані з одним із наслідків набрання рішенням суду законної сили та зміни їх статусу судом під час реалізації принципів змагальності, диспозитивності, неприпустимості зловживання процесуальними правами, зміст яких істотно змінено та розширено.

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного

судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII фактично оновлено Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (надалі – ЦПК України, Кодекс) [1], тому вбачається необхідність у проведенні порівняльного аналізу законодавчого закріплення підстав звільнення від доказування в цивільному судочинстві до та після 15.12.2017 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням різних аспектів підстав звільнення від доказування останнім часом займалися О. Баулін, Ю. Білоусов, О. Безруков, Р. Гаврік, О. Іщенко, В. Комаров, Н. Лічман, Д. Луспенник, Д. Павленко, М. Павлова, С. Погребняк, Т. Руда, Д. Черемнов, Н. Фартушок та інші, але під різними точками зору, тому актуальність цієї теми не вичерпано. Комплексне наукове дослідження правової природи преюдиції було проведено В. Масюком 2010 р. у дисертаційній праці «Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві».

Мета статті – уточнення змісту низки понять, що відносяться до питань нового законодавчого врегулювання підстав звільнення від доказування через порівняльний аналіз процесуального законодавства України до та після 15.12.2017 р.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зауважити, що нормативний зміст ст. 61 ЦПК України, яка визначала підстави звільнення від доказування, з 15.12.2017 року було розширено у відповідній аналогічній ст. 82 оновленого Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України 2017) [2] порівняно з попередньою редакцією. Спробуємо з'ясувати зміни законодавчого закріплення щодо підстав звільнення від доказування та їх доцільність чи необхідність. Для полегшення сприйняття яких пропонуємо Таблицю 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця правового регулювання підстав звільнення від доказування за цивільним процесуальним законодавством України

№ п/п	ЦПК України до 15.12.2017 р.	ЦПК України 2017 після 15.12.2017 р.
1.	Обставини, які визнаються учасниками справи (безспірні факти – від авт.), не підлягають доказуванню	
	регламентувалося ч. 1 ст. 61 ЦПК України	= ч. 1 ст. 82 ЦПК України 2017: + <i>додовнено новою умовою:</i> «якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання» <i>та новою нормою:</i> « Обставини, які визнаються учасниками справи, зазначаються в заявах по суті справи, поясненнях учасників справи, їхніх представників».
	ст. 178 ЦПК України = ч. 2 ст. 82 ЦПК України 2017 р., зміст по суті однаковий	
	Відмова від визнання обставин приймається судом, якщо сторона, яка відмовляється, доведе, що вона визнала ці обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози чи тяжкої обставини, або що обставини визнано у результаті зловмисної домовленості її представника з другою стороною. Про прийняття відмови сторони від визнання обставин суд постановляє ухвалу. У разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин вони доводяться в загальному порядку.	
2.	Обставини, визнані судом загальновідомими, не потребують доказування (зміст однаковий)	
	ч. 2 ст. 62 ЦПК України	= ч. 3 ст. 82 ЦПК України 2017

№ п/п	ЦПК України до 15.12.2017 р.	ЦПК України 2017 після 15.12.2017 р.
3.	Преюдиційні (преюдиціальні) обставини:	
3.1	Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини...	
	ч. 3 ст. 62 ЦПК України	= ч. 4 ст. 82 ЦПК України 2017, зміст по суті змінений доповненням: «якщо інше не встановлено законом»
3.2	такої норми не було	зміст доповнено новою частиною : «Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені» (новела ч. 5 ст. 82 ЦПК України 2017)
3.3.	Вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, або постанова суду у справі про адмін. правопорушення обов'язкові для суду , що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою (ч. 4 ст. 62 ЦПК України)	зміст цієї частини доповнено юридично грамотними процесуальними уточненнями, але по суті не зазнав змін <i>Вирок суду в кримінальному провадженні, ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності</i> або постанову суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, є обов'язковими для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанову суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (ч. 6 ст. 82 ЦПК України 2017)
	такої норми не було	зміст доповнено: «Правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду » (новела ч. 7 ст. 82 ЦПК України 2017)
	такої норми не було	зміст доповнено: «Обставини, встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, підлягають доказуванню в загальному порядку при розгляді справи судом » (новела ч. 8 ст. 82 ЦПК України 2017).

Відповідно до положень частини 1 статті 82 ЦПК України 2017 р.: «обставини, які визнаються учасниками справи, не підлягають доказуванню, якщо суд не має обґрунтованого сумніву щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання» [2].

Зазначене положення спрямоване на забезпечення передбачуваності процесуальної поведінки сторін спору та унеможливлення отримання процесуальних переваг недобросовісної сторони спору [3].

У п. 5 ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України вже з 01 вересня 2005 р. добросовісність передбачалась як критерій оцінки адміністративним судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах щодо оскарження (з 15.12.2017 – п. 5 ч. 2 ст. 2 КАС). Відповідно до ч. 4 ст. 260 ЦПК України під час вибору й застосування норми права до спірних правоповідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Тому якщо врахувати останні рішення Верховного Суду, зокрема в постановках від 05 червня 2018 р. у справі № 338/180/ та від 10 квітня 2019 р. у справі № 390/34/17, то ВС зробив посилення на принцип добросовісності, який лежить в основі доктрини заборони суперечливої поведінки сторони правочину (*venire contra factum proprium*), яка базується ще на римській максимі – «*non concedit venire contra factum proprium*» (ніхто не може діяти всупереч своїй попередній поведінці), що у всьому світі відома під назвою процесуального етопелю.

Для правильного сприйняття необхідності законодавчих нововведень в контексті «обґрунтованого сумніву (у суду) щодо достовірності цих обставин або добровільності їх визнання» спробуємо зробити комплексний аналіз змінених норм ЦПК України, а саме:

1) відповідно до п. 5 ч. 2 Кодексу детально законодавчо регламентовані нові обов'язки учасників справи, в т. ч. надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні;

2) вперше в ст. 79 Кодексу закріплено, які докази є достовірними, тобто «на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи»;

3) з 15.12.2017 року збирання доказів у цивільних справах не є обов'язком суду, крім випадків, встановлених ЦПК України, а саме:

3.1. суд має право збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи лише у випадках, коли це необхідно для захисту малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена (ч. 2 ст. 13 ЦПК України);

3.2. коли він має сумніви в добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 7 ст. 81 Кодексу);

3.3. суд із власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту (ч. 7 ст. 85 ЦПК України);

3.4. якщо подано копію (електронну копію) письмового доказу, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу; якщо оригінал письмового доказу не подано, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, такий доказ не береться судом до уваги (ч. 6 ст. 95 ЦПК України), аналогічна норма закріплена в ч. 5 ст. 100 цього Кодексу щодо подання копії (паперової копії) електронного доказу;

3.5. однією з обов'язкових умов для призначення експертизи судом у справі є ситуації, коли висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності (п. 2 ч. 1 ст. 103 ЦПК України);

3.6. суд з урахуванням обставин справи має право визначити експерта чи експертну установу самостійно (ч. 3 ст. 103 ЦПК України);

3.7. суд до початку розгляду справ із власної ініціативи може запитати у третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу необхідні матеріали справи,

що стосуються підстав для скасування рішення третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу (ч. 2 ст. 456 ЦПК України);

4) відповідно до ч. 4 ст. 43 Кодексу «за введення суду в оману щодо фактичних обставин справи винні особи несуть відповідальність, встановлену законом», але на наш погляд, норма – новела в ч. 11 ст. 83 ЦПК України «у разі подання заяви про те, що доданий до справи або поданий до суду учасником справи для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є підробленим, особа, яка подала цей документ, може просити суд до закінчення підготовчого засідання виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів» не узгоджується з положеннями ч. 7 ст. 81 п. 5 ч. 3 ст. 12 цього Кодексу, відповідно до яких суд запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків;

5) по новому законодавчо виписана реакція держави за порушення під час доказування:

5.1. через можливість застосування заходів процесуального примусу у вигляді: тимчасового вилучення доказів для дослідження судом (ст. 146); приводу свідка (ст. 147), штрафу як нововведеного заходу (ст. 148 ЦПК);

5.2. постановлення судом окремої ухвали щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування – імперативний припис (ч. 4 ст. 262 ЦПК), що узгоджується з приведенням під присягу й попередженням про кримінальну відповідальність перекладача (ст. 218 ЦПК), експерта (ст. 225 ЦПК) та свідка (ч.ч. 5, 6 ст. 230 ЦПК), та як можливий негативний наслідок на незаконну поведінку зазначених осіб у вигляді перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами в майбутньому за підстави встановлення цих фактів, «вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили» якщо вони призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі» (п. 2 ч. 2 ст. 243 ЦПК);

6) якщо одна із сторін визнала пред'явлену до неї позовну вимогу під час судового розгляду повністю або частково, рішення щодо цієї сторони ухвалюється судом згідно з таким визнанням, якщо це не суперечить вимогам статті 206 ЦПК (новела – ч. 6 ст. 263 ЦПК)[2];

7) у ч. 2 ст. 82 ЦПК України визначено за яких підстав суд приймає заявлену стороною відмову від визнання обставин; при цьому, положення зазначеної частини не є новими, оскільки вони дослівно відтворюють нормативний зміст статті 178 Кодексу в попередній редакції, й закріплення відповідних норм в одній статті 82 ЦПК України вважаємо абсолюттю правильними, але при цьому звертаємо увагу, що у разі прийняття судом відмови сторони від визнання обставин, вони доводяться в загальному порядку.

До 2012 року в національному законодавстві України не було нормативного закріплення терміну «преюдиція». Тому виникає необхідність переосмислення місця у правовому регулюванні таких понять, як «преюдиція», «преюдиційність», оскільки це має особливе значення у правозастосовчій діяльності.

Термін «преюдиція» походить від латинського *praecedium*, яке включає в себе два елементи: 1) *praecedo*, в перекладі – йти вперед, передувати; 2) *praedico* – судити наперед, попередньо, у яких префікс *pra-* має граматичне значення «наперед» та «попереду», а *judicium* відповідає правовому рішення, яке має юридичну силу закону. У результаті синтезу вказаних слів отримуємо: вирішення питання наперед; заздалегідь прийняте рішення; обставина, яка дозволяє робити висновки щодо наслідків [4, с. 130].

Сьогодні відповідно до положень ч. 2 ст. 13 оновленого Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02 червня 2016 р. № 1402 «обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом». Відповідно до ч. 3 ст. 18 ЦПК України 2017 р. «обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи чи інтереси» [2]. Аналогічна норма була і в ст. 14 ЦПК України попередньої редакції. Але, оскільки зазначена норма має прямий зв'язок із нововведеннями ч. 5 ст. 82 ЦПК України 2017, а саме: «обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені», то для правильного сприйняття їх необхідності в контексті «не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду» спробуємо зробити комплексний аналіз змінених норм ЦПК України 2017 р., а саме:

1) учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (ч. 1 ст. 17 ЦПК України 2017 р. аналогічна ч. 1 ст. 13 ЦПК України попередньої редакції);

2) новелою ч. 2 ст. 17 ЦПК України 2017 стало закріплення заборонної норми щодо касаційного оскарження судового рішення суду першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку;

3) право учасників справи, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки на касаційне оскарження рішення (ч.1 ст. 389), але за новою умови передбаченої в ч. 4 ст. 389 ЦПК України 2017 р.: лише після його перегляду в апеляційному порядку за апеляційною скаргою особи, і тоді «така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи»;

4) новелою принципу змагальності стало законодавче закріплення в ч. 4 ст. 12 ЦПК України 2017 р. положення про ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням стороною процесуальних дій;

5) для реалізації принципу змагальності сторін на законодавчому рівні у ч. 5 ст. 13 ЦПК України 2017 р. виписані нові повноваження судів відповідно до яких: «суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість: керує ходом судового процесу; сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами; роз'яснює у випадку необхідності учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій; сприяє учасникам судового процесу в реалізації ними прав, передбачених ЦПК; запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків»;

6) вперше на законодавчому рівні в ст. 54 ЦПК України 2017 р. виписані імперативні наслідки незалучення у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору: якщо в результаті ухвалення судового рішення сторона може набути право стосовно третьої особи або третя особа може пред'явити вимоги до сторони, така сторона зобов'язана сповістити цю особу про відкриття провадження у справі і подати до суду заяву про залучення її до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору; до такої заяви повинні бути додані докази про направлення її копії особі, про залучення якої як третьої особи подана заява;

у разі розгляду справи без повідомлення третьою особою про розгляд справи *обставини справи, встановлені судовим рішенням, не мають юридичних наслідків при розгляді позову, пред'явленого стороною, яка брала участь у цій справі, до цієї третьою особи або позову, пред'явленого цією третьою особою до такої сторони;*

7) одночасно зі ст. 54 ЦПК України 2017 з'явилася норма ч. 4 ст. 81 ЦПК України 2017 р., якою закріпили важливі повноваження суду: у разі посилення учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події; у разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.

На наш погляд, дані новації є цілком виправданими, оскільки для справедливого розгляду судових справ із притаманними їм процедурами доказування преюдиція не має бути перешкодою на шляху до встановлення дійсних обставин справи.

Відповідно до ч. 4 ст. 263 ЦПК України 2017 р. під час вибору й застосування норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Зокрема, розглядаючи справу про стягнення боргу із поручителя, ВС дійшов висновку про обов'язковість залучення до участі у справі іпотекодавця (якщо він відмінний від боржника/поручителя), оскільки, у разі не оскарження рішення суду по даній справі, іпотекодавець буде позбавлений можливості оскаржити суму заборгованості, у рахунок якої буде звертатися стягнення на предмет іпотеки, оскільки така сума встановлена преюдиційним судовим рішенням [5]. Правові висновки суду і встановлені ним обставини не є тотожними поняттями. Тому в ч. 7 ст. 82 ЦПК України 2017 р. виписана нова норма, відповідно до якої: « правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду», що підтверджується позицією ВС України в постанові від 23 січня 2018 року у справі № 316/3022/14-ц: правові висновки не є преюдиціальними [6].

Отже, з точки зору стадійності процесу, посилення на преюдиційні обставини не завжди були доцільні, так як у разі скасування судового рішення, що набрало законної сили та яким встановлено ці обставини, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 423 ЦПК 2017 р., виникають підстави для перегляду за нововиявленими обставинами усіх тих судових рішень, які їх використали.

Так, преюдиція в цивільному процесі виступала як самостійне правове поняття та явище, але правовий ефект, який приводив її у дію через судовий акт, що вступив у законну силу та встановлював юридичні факти (правовідносини), що не підлягали повторному встановленню при наступному розгляді іншого спору між тими самими особами перестав існувати з 15.12.2017 року, оскільки в ст. 273 ЦПК України 2017 р. немає заборони для сто-

рін, третіх осіб, а також їх правонаступників оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини після набрання рішенням суду законної сили. Отже, преюдиційність перестала бути наслідком набрання рішенням суду законної сили.

Але зазначене не збігається з позицією ВС України, що базується на конвенційних засадах, зокрема ухвалою ВС України від 9 січня 2018 р. відмовив у перегляді рішень попередніх інстанцій з наступною правовою аргументацією: заява про перегляд є необґрунтованою, оскільки фактично зводиться до висловлення незгоди із прийнятими судовими рішеннями, проханням про повторний перегляд матеріалів справи, переоцінку доказів та вже встановлених судами обставин, що виходить за межі повноважень Верховного Суду, розгляд заяв яким покликаний забезпечувати сталість судової практики, а не можливість проведення «розгляду заради розгляду», посилаючись на практику ЄСПЛ, зокрема у справі «Устименко проти України» (заява № 32053/13), що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, повинно тлумачитися у світлі Преамбули Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права...одним з основоположних аспектів якого є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення [7].

Висновки. Отже, на основі вищезазначеного можна стверджувати, що правова регламентація підстав звільнення від доказування в оновленому цивільному процесуальному законодавстві України зазнала суттєвих змін порівняно з їх регламентацією до 15.12.2017 р. До них належать: 1) кількість підстав звільнення від доказування залишилася незмінною, хоча у приписах ст. 82 ЦПК України 2017 р. законодавчо закріплено вісім частин на відміну від чотирьох частин, які були у аналогічній ст. 61 ЦПК України в попередній редакції; 2) більш детально законодавчо регламентовано процедуру відмови від обставин, які були визнані учасниками справи; 3) законодавчо суперечливо виписані преюдиційні обставини; 4) відсутнє законодавче закріплення в ст. 273 ЦПК України 2017 р. преюдиційності як вагомого наслідку набрання рішенням суду законної сили на відміну від аналогічної ст. 223 ЦПК України в попередній редакції; 5) нова норма ч. 7 ст. 82 Кодексу відповідно до якої: « правова оцінка, надана судом певному факту при розгляді іншої справи, не є обов'язковою для суду», на думку авторів, має бути доповненням до ч. 4 ст. 263 ЦПК України 2017 р.; 6) нова норма ч. 8 ст. 82 Кодексу щодо доказування в загальному порядку під час розгляду справи судом обставин, які встановлені рішенням третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу, на думку авторів, має бути доповненням ч. 3 ст. 21 ЦПК України 2017 р.; 7) скасувати частини 7, 8 статті 82.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Цивільний процесуальний кодекс України» від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (Дата звернення: 27.06.2019).
2. Закон України «Цивільний процесуальний кодекс України» від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (станом на 23 квітня 2019 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803> (Дата звернення: 27.06.2019).
3. Лупеник Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів. 2019. URL: <https://barristers.org.ua/news/dokazuvannya-u-tsyvilnomu-protsesi-shho-novogo-u-tspk-ta-chomu-sud-nadilenyj-pravom-vytrebuvannya-dokaziv/>(Дата звернення: 27.06.2019).
4. Іщенко О. До питання про преюдиційність судових актів у господарському процесі. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 2. С. 65–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_2_10 (Дата звернення: 27.06.2019).
5. Постанова Верховного Суду України від 23 січня 2018 р. у справі № 1519/2-4141/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71779787> (Дата звернення: 27.06.2019).
6. Ухвала Верховного Суду України від 9 січня 2018 р. URL: <https://nabu.ua/ua/praktika-vsu-vishchih-kasatsiynih-24.html> (Дата звернення: 27.06.2019).